„LUPTÂND CU VARIOLA”. POLITICI, PRACTICI ȘI IMPLICAȚII DEMOGRAFICE ÎN BUCOVINA (SECOLUL AL XIX-LEA)

HARIETA MARECI–SABOL

„Der Kampf gegen die Pocken”. Politik, Praktiken und demografische Nachwirkungen in der Bukowina des XIX. Jahrhunderts

(*Zusammenfassung*)[*]

Die Pocken erwiesen sich im Laufe der Geschichte als grausame Mörder. Die Menschen sahen sich gezwungen, entsprechende Schutzmittel zu entdecken. Wissenschaftler und Theologen stritten oder einigten sich über die Effizienz der Bekämpfungsmittel. Die von den politischen Behörden getroffenen Maßnahmen wurden entweder gelobt oder beanstandet. Die Ärzte, die ursprünglich von ihrer Fähigkeit, Menschenleben zu retten, fest überzeugt waren, gaben sich oft geschlagen. Da diese Krankheit am Ende des XVIII. Jahrhunderts in der Bukowina besonders virulent wurde, ergriff die habsburgische Verwaltung Maßnahmen. Erstens sollte die Bevölkerung in Kirchen von der Kanzel aufgeklärt werden, wie das Leben der Kinder vor diesem Übel, „welches bittere Tränen in den Augen der Eltern bringt und zur Schrumpfung der Familien führt”, geschützt werden muss. In einem Zeitraum von fast hundert Jahren wurden verschiedene, mehr oder weniger zwingende Maßnahmen getroffen. In der vorliegenden Studie werden, neben gewissen statistischen Daten, auch verschiedene Haltungen der Bevölkerung Bukowinas zur Pockenimpfung erwähnt. Die sanitären Maßnahmen wurden aus Wien den Provinzbehörden bekanntgegeben. Priester, Ärzte und Ordnungskräfte machten die Maßnahmen dem Volk bekannt. Wie aus den im Beitrag vorgeführten Beispielen hervorgeht, reicht die Auffassungspalette vom eifrigen Bemühen die Maßnahmen verantwortungsbewusst zu ergreifen bis hin zu Widerstand und Ignoranz.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Impfung, Pocken (Variola), Bukowina, Sterberate, Statistik.

Contagioasă și de multe ori fatală, temuta variolă[1] s-a dovedit a fi, până la

[*] Traducere: Carol-Alexandru Mohr.

[1] Numele bolii, *Variola vera*, a fost utilizat pentru prima dată în secolul al VI-lea d.Hr., avându-și originea în cuvintele latine *varius* (diferit, pătat) sau *varus* (pustulă). Există două variante predominante de virus – variolă majoră și variola minoră –, care diferă în funcție de ratele lor de mortalitate, 20–40% vs. 1%; cf. S.L. Kotar, J.E. Gessler, *Smallpox: A History*, Jefferson – London, McFarland & Comp. Publishers, 2013, p. 3–4.

Analele Bucovinei, **XXV**, *2* (51), p. 369–389, Rădăuți – Bucureşti, 2018

BDD-A32735 © 2018 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:45 UTC)

sfârșitul secolului al XIX-lea, o adevărată „piatră de încercare”, atât pentru populație și autoritățile care trebuiau să vegheze la bunul mers al lucrurilor, cât mai ales pentru medicii chemați să prevină, să trateze și să vindece. Din nefericire, se estimează că un sfert dintre nefericiții care i-au contractat forma cea mai virulentă au pierit[2], iar restul i-a purtat stigmatul, condamnați fiind să lupte cu orbirea, cu gravele suferințe ale articulațiilor și cu cele ale plămânilor. Manifestându-se încă din Antichitate, endemic sau epidemic, variola a afectat populația lumii, indiferent de latitudine, rasă, vârstă sau potență financiară. În veacul al XVIII-lea, nu mai puțin de șapte monarhi din Europa (Iosif I al Austriei, Petru al II-lea al Rusiei, Ludovic al XV-lea al Franței, Wilhelm al II-lea, Prinț de Orania, Ludovic I al Spaniei, Ulrica Eleonora a Suediei și Maximilian al III-lea, ultimul elector al Bavariei) au fost răpuși de ea, la fel ca alți 400 000 de europeni, victime anuale ale teribilei maladii[3]. Iar dacă cei puternici și bogați cădeau sub blestemul ei, medicilor fiindu-le greu (dacă nu imposibil) să diagnosticheze „ciudata contagiune”, celorlalți nu le rămânea altceva decât să accepte „încercarea” drept o pedeapsă pentru neascultare, ca efect al alinierii planetelor sau al „miasmei” devenite, oricum, „rădăcina” sau „izvorul” tuturor epidemiilor. În cazul variolei, teoria miasmei nu lega declanșarea bolii doar de impuritățile din aer – care puteau fi, mai mult sau mai puțin, maligne –, ci și de „otrava din individ” care se activa mai ales în cazul celor cu o constituție firavă[4]. Cum termeni precum „bacterie” și „virus” aveau să intre în vocabularul medical mult mai târziu, doctorilor le revenea sarcina de a căuta explicații și tratamente „serioase”, inovative, experimentând și apoi aplicând la scară din ce în ce mai largă procedee neobișnuite, unele considerate a fi chiar „păcătoase”. În 1722, fervoarea religioasă l-a determinat pe reverendul Edmund Massey să condamne inocularea, declarând-o „diabolică”; în opinia sa, variola era flagelul pe care Dumnezeu îl îngăduise în trupul dreptului Iov, pentru a-și arăta slava și puterea, astfel că oamenilor nu le era permis să obstrucționeze planul divin. Numai că argumentele lui Massey aveau să fie contrate de alte explicații de natură teologică, chirurgul Charles Maitland, de pildă, încercând să arate beneficiile variolizării ca „dar ceresc” și dovadă de responsabilitate parentală; prin urmare, inocularea devenea un mijloc prin care omul se conforma voinței divine, în timp ce împotrivirea părinților față de această formă de protecție a odraslelor lor putea fi considerată un păcat prin omisiune[5].

Metoda originală de imunizare utilizată în Europa consta în efectuarea de mici incizii (câte una pe fiecare braț al pacientului) în care se plasa, sub un bandaj,

[2] Jane Seymour, *Eradicating Smallpox*, în Ruth Levine, *Case Studies in Global Health*, Sudbury, Jones and Bartlett Publishers, 2007, p. 2.

[3] Abbas M. Behbehani, *The Smallpox Story: Life and Death of an Old* Disease, „Microbiological Reviews”, vol. 47, nr. 4, December 1983, p. 458.

[4] Anne Eriksen, *Cure or Protection? The meaning of smallpox innoculation, ca 1750–1775*, „Medical History”, vol. 57, nr. 4, October 2013, p. 528.

[5] *Ibidem*, p. 520–521.

BDD-A32735 © 2018 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:45 UTC)

un fir subţire, saturat cu material prevalat din pustulele sau crustele bolnavilor de variolă şi care trebuia îndepărtat după aproximativ 48 de ore. După 1760, inciziile cutanate se practicau la nivelul unui singur braţ, firul şi bandajul fiind înlocuite de secreţia proaspăt recoltată de la un alt bolnav. Noua metodă reducea riscul rănilor infectate, crescând astfel rata de supravieţuire[6]. Evident, existau şi alternative empirice ale inoculării practicate de medici, precum scăldatul copiilor „în apa în care se spălase, nu de mult, un convalescent”, perforarea învelişului cutanat „cu mănunchiuri de ace” sau utilizarea „cerceilor din aţă umezită în puroi variolic”[7]. Numai că efectele lor erau relative, asemenea „armei cu două tăişuri, deoarece o parte dintre cei variolizaţi, în loc să evolueze spre vindecare rapidă, făceau generalizări pe tot corpul, forme grave de septicemii, care-i duceau la moarte sigură”[8]. Totuşi, astfel de practici şi experimentele repetate, în diverse medii şi cu diverşi subiecţi, au condus la epocala descoperire a medicului şi savantului englez Edward Jenner, inventatorul primului vaccin[9] din lume: vaccinul contra variolei. Din perspectivă imunologică, nu ideile sale erau inedite, ci metoda de inoculare, mult mai eficientă, mai sigură şi mai puţin rudimentară[10].

Deşi în Europa occidentală imunizarea anti-variolică a rămas pentru mult timp controversată, fiind văzută de o parte a populaţiei ca un risc inutil[11], în Monarhia austriacă, inocularea s-a practicat, începând cu anii 1770, cu precădere în rândul orfanilor şi copiilor spitalizaţi, ca urmare a vulnerabilităţilor acestora sau a stării lor de sănătate deja alterate. Împărăteasa Maria Terezia devenise ea însăşi interesată de cauzele şi etapele manifestării bolii, imunizându-şi proprii copii şi cerându-i medicului Curţii, Anton von Störck, să supervizeze acţiunile de limitare a îmbolnăvirii cu variolă[12]. Descoperirea lui Jenner avea să crească gradul de încredere al oficialităţilor în vaccinare, unii dintre susţinătorii acesteia fiind Pascal Joseph von Ferro, Jean Carro şi Johann Peter Frank, declaraţi şi „pionieri” ai imunizării

[6] *Ibidem*, p. 524.

[7] Nicolae Cajal, Radu Iftimovici, *Din istoria luptei cu microbii şi virusurile*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1964, p. 104.

[8] *Ibidem*.

[9] În anul 1798, Jenner a prezentat membrilor Societăţii Regale din Londra un studiu despre modalitatea de prevenire a variolei prin inocularea materialului infecţios viu, recoltat din pustulele sau crustele persoanelor infectate cu variolă bovină. El a numit respectiva substanţă „vaccin” (de la latinescul *vacca* – vacă), iar operaţiunea de inoculare a devenit „vaccinare” (Jamie Loehr, *The Vaccine Answer Book*, Naperville, Sourcebooks Inc, 2009, p. 43). Ulterior, în 1881, Louis Pasteur (care a descoperit vaccinul împotriva antraxului) a adoptat termenul „vaccinare” ca un tribut adus lui Jenner, extinzându-i semnificaţia la orice acţiune de imunizare (Abbas M. Behbehani, *op. cit.,* p. 470).

[10] Cary P. Gross, Kent A. Sepkowitz, *The myth of the medical breakthrough: smallpox, vaccination, and Jenner reconsidered*, în „International Journal of Infectious Diseases”, vol. 3, nr. 1, July – September 1998, p. 57–58.

[11] În pofida rezultatelor obţinute prin utilizarea vaccinului anti-variolic, britanicii au impus abia din 1853, măsuri legislative în sensul vaccinării obligatorii a tuturor persoanelor cu vârsta de până la 13 ani; cf. S. L. Kotar, J. E. Gessler, *op. cit.*, p. 81.

[12] Heinz Flamm, Christian Vutuc, *Geschichte der Pocken-Bekämpfung in Österreich*, în „Wiener klinische Wochenschrift”, vol. 122, nr. 9–10,2010, p. 266.

BDD-A32735 © 2018 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:45 UTC)

prin vaccinare în Austria[13]. Pentru că, în anul 1800, variola a lovit din nou Viena, numărul victimelor depășind 3 000, inițiativa unei vaccinări în masă a devenit realitate, autoritățile asumându-și responsabilitatea pentru sănătatea publică[14]. Vaccinarea copiilor familiei imperiale trebuia să servească drept exemplu pentru toți supușii: la 20 august 1802 a fost vaccinată arhiducesa Carolina, în vârstă de un an, urmată, la opt zile, de arhiducesa Maria Clementina, născută la 1 martie 1798. În primăvara anului următor, la 21 aprilie 1803, a venit rândul arhiducelui Franz Carl, născut la 7 decembrie 1802; la 2 august 1804 a fost vaccinată arhiducesa Maria Anna, care încă nu împlinise două luni, iar la 24 aprilie 1806, arhiducele Johann Nepomuk, născut la 29 august 1805[15].

La sfârșitul anului 1803, într-o notă adresată fratelui său, arhiducele Karl, monarhul cerea tipărirea unor materiale de informare care, după modelul celor apărute în Anglia, să fie răspândite în rândul populației din întreg imperiul, mai ales în timpul slujbelor religioase. Textul acestor apeluri, scris în limba fiecăruia dintre popoarele Austriei, era destinat cu precădere părinților, care urmau a fi instruiți în legătură cu modalitatea de imunizare a copiilor lor împotriva „bolii celor fără de vreme”. Prin Decretul Curții, din 30 iunie 1804, trimis „tuturor oficiilor țării”, preoților, pastorilor și rabinilor le revenea sarcina de a transmite „apelul”, în cadrul ceremoniilor religioase specifice (de botez sau circumcizie), nașii fiind datori a le citi și explica părinților conținutul documentului. Dacă nașii nu-și puteau duce la capăt îndatorirea, clericii erau cei care trebuiau să-i avertizeze pe părinți de pericolele contractării variolei: „*Apel către părinți*: Dragi părinți! Mare şi minunată ne este bucuria de a-i putea vaccina pe nou-născuții noştri. Ştim că dorința voastră cea mai aprinsă nu este aceea de a vă pierde, ci a vă creşte copiii. O! Înfricoşătoarea variolă a fost deja învinsă. Totuși, vă transmitem aceasta cu inima înfricoşată, fiindcă ştiți că această boală necruțătoare a luat mulți copii de pe fața pământului, mii de părinți (odinioară fericiți) ajungând adesea, în numai câteva zile, în suferință şi durere de nedescris, rămânând fără copii sau distrugându-și copiii lor iubiți, lăsându-le cicatrici mizerabile. Totuși, dragi părinți, bucurați-vă că milostivul Dumnezeu ne-a ajutat să găsim un mijloc verificat, de încredere, pentru a lupta împotriva variolei. Deja mulți copii au fost vaccinați împotriva variolei şi viețile le-au fost salvate. Recunoaştem că vaccinul e scump, trebuie administrat într-o anumită perioadă, iar copilul trebuie să aibă o anumită vârstă. (…) Variola este o boală perfidă. Copiii nevaccinați sunt cei mai expuși. Dar se cuvine ca mulțumirea voastră să se îndrepte către Dumnezeul cel milostiv care ne-a ajutat să cunoaştem acest mod de combatere a bolii şi să ne ferim copiii de variolă! (…) De aceea, e important să utilizați acest mijloc pentru a vă proteja copiii de variolă! Părinții trebuie să ştie că pruncii lor nu

[13] Helmut Sattmann, Christoph Hörweg, Verena Stag, *Johann Gottfried Bremser (1767–1827) und die Kuhpockenimpfung*, „Wiener klinische Wochenschrift”, vol. 126, nr. 1, 2014, p. 3.

[14] Heinz Flamm, Christian Vutuc, *op. cit.*, p. 267.

[15] *Ueber Kuhpockenimpfung*, „Medicinische Jahrbücher des kaiserl.-königl. Österreichischen Staates”, Wien, 1812, I. Band, III. Stück, p. 17–18.

BDD-A32735 © 2018 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:45 UTC)

sunt expuşi niciunui risc, iar costurile vor cădea în sarcina autorităţilor. Ce zile pline de jale aţi trăi, dacă nu ar exista acest vaccin! Atenţie! Vă transformaţi în ucigaşii propriilor copii, dacă nu utilizaţi vaccinul! Şi veţi deveni responsabili în faţa Domnului că aţi acţionat contrar, cu bună ştiinţă!”[16] Din amvoanele bisericilor, preoţilor le revenea sarcina de a le vorbi enoriaşilor despre importanţa sănătăţii, arătându-le cum să se ferească de bolile care, la acea dată, puteau deveni devastatoare pentru integritatea comunităţii.

Cum în Bucovina, variola se manifestase cu virulenţă încă de la sfârşitul veacului al XVIII-lea[17], răspunzând solicitării administraţiei galiţiene, episcopul Bucovinei, Daniil Vlahovici le trimitea preoţilor din subordinea sa o lungă şi entuziastă circulară, rugându-i să încurajeze „hultuirea” împotriva vărsatului negru ca o „mijlocire a izbăvirii copiilor de moarte care la mii de prunci până acum, spre lacrimi amare părinţilor şi împuţinarea familiilor au pricinuit”[18]. O astfel de practică nu era doar condiţia supravieţuirii pruncilor, ci şi o modalitate de a le „izbăvi” chipurile de „pete şi pătimire”[19], imunizarea prin metoda jenneriană asigurându-le protecţia „până la sfârşitul vieţii lor, în adânci bătrâneţe”[20].

Prin ordinul circular consistorial din 10 aprilie/20 martie 1803 adresat tuturor enoriilor, consistoriul şi episcopul îi informa pe subordonaţii ierarhic despre beneficiile „oltuirii”, pentru ca aceştia, la rândul lor, să-şi poată convinge enoriaşii de oportunitatea vaccinării. Era o „povăţuire” spre „folosul” şi „scăparea pruncilor” de „foarte primejduitorul vărsat omenesc”, prin „binele” dat omenirii, numit „înţeleaptă hultuire a vărsatului”, „lupotiet” sau „întru tâlcuire, vărsatul vacii”. Hultuirea „fără plată” îi scăpa pe copii de „dure(re)”, fiind „spre bucurie multura părinţi”. Pentru că fiecărui om îi erau „foarte bine cunoscute (…) pustiirile şi răutăţile” pricinuite de vărsat[21], tot aşa oricine putea afla de „milostiva curmare de grijă Dumnezeiască”, ce a condus „înţeleptele naţioane ale Evropii” să afle despre „vărsatul vacii”. Aşadar, „spre învăţătura lăcuitorilor Bucovinei” trebuia să se spună despre descoperirea „inglezilor”:

[16] *Ibidem*, p. 19–20, 22–25.

[17] În 1795, din 46 de persoane decedate în comunitatea maghiară din Istensegíts/Ţibeni, 37 pieriseră din cauza variolei, 35 având vârsta de până la 10 ani; cf. László Gegely Pál, *A Bukovinai Istensegítsés Fogadjisten*, Deva, Editura Corvin, 2009, p. 24–25.

[18] Biblioteca Mănăstirii „Sf. Ioan cel Nou” Suceava, Fond *Mitropolia Bucovinei*, nr. 699/1 septembrie 1803, f. 2; Ioan Ieţcu, Vasile Demciuc, *Retrospectivă epidemiologică în Ducatul Bucovinei. Noi date în legătură cu situaţia epidemiologică din Bucovina la începutul secolului al XIX-lea*, în „Revista de medicină şi chirurgie”, Iaşi, vol. 90, nr. 4, 1986, p. 746.

[19] *Ibidem*.

[20] *Ibidem*.

[21] „Foarte bine cunoscute sunt fieştecărui om, pustiirile şi răotăţile carele vărsatul omenii pricinuieşte. Dacă iaste rece şi pentru aceasta nu iaste de trebuinţă mai multă dovadă, printr-aceste temeiuri asupra aceştiirăotăţi a aduce, mulţi primiţi la întâmplare aceasta a vărsatului, de mulţi ai săi iubiţi fii care s-au făcut jărtfă vărsatului sau, cu lacrămi îşi vor aduce aminte câţi nenorociţi oameni, printr-această bolnăvire, s-au făcut grozavi şi sluţi în obrazul lor, au pierdut ochii sau într-alt chip s-au primejduit”, Ordin circular consistorial, nr. 191/20 martie 1803, Serviciul Judeţean al Arhivelor Naţionale, Suceava, Fond *Parohia Arbore*, *Protocolul Poruncilor* (1798–1807), f. 36v.

BDD-A32735 © 2018 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:45 UTC)

„cum că ugerul vacilor, pe vreme când fată, să umflă, la care unflare țâțâna se aprinde la unele locuri să sparg şi cu galbene pruzături, beşici care sânt cu albă materie, sau puroi pline sânt înpreunate"; pentru că unii dintre „mulgători (…) care vărsatul omenesc încă nu l-au avut (…) asemene umflături cu oareşcare mişcări de frigări şi dureri line au primit la brațele lor", au „rămas" sau au „ieşit" din „această nesocotită boală (…), pe toată viitoare vreme vieții lor (…) fără vărsatul omenesc. Întru această încredințată fiind doftorul Englezii, anume Ghener, au oltuuit întâi vărsatul acesta la copiii carele cel firesc ori omenesc încă nu avu-să(ră) cu acşoara sau materie carele se află înflăturile ugirului ce s-au zis mai sus. Prin aceea au făcut aceste lucrare că la locul sau parte ce hultorid acela vărsat ca şi la ugerul vacilor s-au făcut, după ce l-au avut copii, apoi l-au ultuit cu vărsatul omenesc, încă nici de unul nu s-au prins măcar că de multe ori, la osăbite vremi, s-au paftorit hultuire ce s-au făcut în toată Englezia, Franția, Austria şi în toată Evropa". În consecință, „adevărat s-au aflat numărul pruncilor carile cu materie vărsatului din ulgerul vacilor acum iaste peste 100 000, încă nice o pildă nu iaste ştiută că această hultuire cu primejdie sau nenorocire l-a fi făcută sau cu vreunu din prunci întru acest chip hultuiți ar fi fost cuprinşi cu vărsatul omenesc"[22].

„Hultuirea" descrisă de episcopul Vlahovici era diferită de variolizarea practicată în medicina populară, cu mult timp înainte de a fi adoptată de ştiința medicală apuseană. Potrivit profesorului Bologa, diferența dintre variolizare şi vaccinare era una „principială": variolizarea presupunea recoltarea materialului prevalat din pustulele unui „bolnav de vărsat negru" şi inocularea „în pielea celui sănătos, care la rândul său se îmbolnăvea şi el de aceeaşi boală şi se imuniza astfel împotriva ei". Priceperea sau „arta la variolizare" consta în aceea că medicul trebuia „să găsească pe un bolnav cu o formă uşoară de vărsat şi să transmită delà acesta boala atenuată asupra celui sănătos. În felul acesta se trece delà om la om o formă mai blândă a boalei; cel variolizat dobândea imunizarea cu ajutorul acestei metode destul de penibile. Oricum, fiecare variolizare comporta un risc, deoarece şi formele atenuate dădeau, uneori după transmisiune, o formă gravă a boalei. Până la vaccinare însă, în lipsa unui procedeu absolut sigur, şi variolizarea îşi avea utilitatea ei"[23].

Făcând trimitere la Jenner (Ghener), „oltuirea" sau „ocolirea cu vărsatul de uger" din circulara episcopului bucovinean viza vaccinarea sau procesul care implica utilizarea unei substanțe animale („puroi luat delà vacă" sau „materia vărsatului din ulgerul vacilor") care, deşi „nu producea la om vărsatul negru", avea „puterea de a imuniza pe om împotriva acestuia"[24].

După ce, la 25 iunie 1804, consilierul Stifft a predat Curții Imperiale proiectul de Regulament referitor la vaccinarea împotriva variolei „în toate statele imperiului", prin decretul semnat patru zile mai târziu, intra în vigoare reglementarea vaccinării,

[22] *Ibidem*.
[23] Vasile Bologa, *Cum se fereau în vechime românii de vărsatul negru*, în „Natura", anul XXVI, nr. 2, 15 februarie 1937, p. 51.
[24] *Ibidem*.

BDD-A32735 © 2018 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:45 UTC)

urmând ca orice neîndeplinire, refuz sau obstrucţionare să fie adus la cunoştinţa înalţilor oficiali[25]. Dat fiind faptul că, în Bucovina, unii dintre preoţi şi majoritatea enoriaşilor lor erau mai greu de convins – deşi se insista asupra gratuităţii operaţiunii – „poruncile” se reluau şi repetau, însoţite fiind de ameninţarea cu pedepse sau cu exemple de tot felul, de strădanie sau ignoranţă. Se făcea apel la dragostea şi responsabilitatea părinţilor faţă de copii, dar şi la neputinţa pe care o trăiau aceştia „la caz de boale”, aşa cum se petrecuse şi în satele din Bucovina[26]. În acelaşi spirit, era întocmită circulara consistorială din 9/21 octombrie 1804, care descria cu lux de amănunte un caz particular, devenit de interes general tocmai pentru că un asemenea subiect nu suporta jumătăţi de măsură: „Lăcuitoriul Fedor Chircuş din târguşoru Osăştie în ţinutul Stanislaului au dat din trei copii ai săi doi la hultuire cu vărsatul cel de rău, au aflat care după puţină vreme cu nenorocire de vărsat s-au mântuit. Iar pre copilul cel de a tria, anume Dimitrie, l-au tăinuit de doftori socotind a să încredinţa ca nu cumva acei doi hultuiţi cu vreme să se bolnăvească şi de vărsatul şi de vărsatul cel firesc, însă nu târzie vreme după aceasta s-au bolnăvit tăinuintul lăuntrul Dimitrie de firescul vărsat aşa de tare şi cu primejdie cât au orbit de amândoi ochii. Şi măcar că s-au întrebuinţat toate mijlocirile şi ajutorurile doftoriului, au rămas fără vedere. Cu dreaptă cercetare s-au cunoscut că de acei doi copii hultuiţi cu acest nenorocit la un loc au durmit, au mâncat şi au băut nu s-au mai primit vărsatul firesc. Ce cum că mai ales au rămas mântuiţi şi curaţi de această firească însă oricui pr. primejdioasă cunoscută boală de ochi de lesne se poate vede că această de milostivire dumnezeiască oamenilor descoperită apărare de vărsat firesc prin ce cu totul vrednică de laudă hultuire pruncilor de folosul omenirii iaste. Aceasta vesteşte Preacucerniciei tale cu adăugirea ca în tot Protopopiatul părinţilor să se facă de ştire această întâmplare cu povaţă şi învăţătură ca să nu fie necredincioşi întru binele şi folosul hultuirii, ci ca cu dragoste din datoria părintească să-şi deie pruncii la doftorul ca să-i hultuiască pentru ca prin aceea să-i ferească de primejdiile vărsatului firesc. Cernăuţi, 9/21 oct. 1804, Daniil Vlahovici Episcop, Isaiia Baloşescu, Arhimandrit”[27]. Un deceniu mai târziu, un o altă familie devenea exemplu pentru populaţia Bucovinei, numele său fiind amintit în Decretul Cancelariei aulice din 6 martie 1814: Dimitrie Palahura din localitatea Rus pe Boul, care încuviinţase, „cel dintâi”, vaccinarea celor patru copii ai săi[28].

Din primăvara anului 1808, în toate provinciile imperiului urmau a fi aplicate regulile de imunizare, stabilindu-se cine este autorizat să efectueze vaccinarea şi care sunt îndatoririle supuşilor faţă de noile măsuri sanitare. O astfel de

[25] „Medicinische Jahrbücher des kaiserl.-königl. Österreichischen Staates”, Wien, 1812, I. Band, III. Stück, p. 26.

[26] Serviciul Judeţean al Arhivelor Naţionale, Suceava, Fond Parohia Arbore, *Protocolul Poruncilor* (1798–1807), f. 38v.

[27] *Ibidem*, f. 51v.

[28] „Medicinische Jahrbucher des kaiserl.-königl. Österreichischen Staates”, Wien, 1814, II. Band, IV. Stück, p. 18.

BDD-A32735 © 2018 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:45 UTC)

responsabilitate cădea în seama „directorului de vaccinări” – numit la nivel superior – care trebuia să raporteze guberniului situația din teritoriul arondat; la rândul său, „medicul de district” avea datoria de a informa oficiului districtual în legătură cu mersul lucrurilor în comunitatea pe care o superviza. În afara medicilor „atestați” și a chirurgilor „care dețineau certificare în acest sens”, nimeni nu era îndreptățit să efectueze vaccinarea persoanelor[29], știut fiind faptul că, uneori, preoții, călugării sau vracii locali se încumetau la a inocula vărsatul „după obiceiuri străvechi”, contra unei sume de bani[30]. Medicii districtuali se îngrijeau de calitatea și cantitatea vaccinurilor care ajungeau la subordonații lor vaccinatori, în cazuri extreme girând imunizarea, în absența permisiunii pacientului sau a familiei acestuia. Colectarea și păstrarea materialului ce urma a fi folosit la vaccinare era, de asemenea, reglementată prin *Regulamentul* din 1808. Substanța, recoltată „cu ajutorul unei lanțete sau a unei perii”, era uscată „la umbră sau la gura cuptorului”, introducându-se apoi într-un recipient obținut din două farfurii din sticlă, prevăzute cu un orificiu central, ale căror margini se lipeau „cu ceară albă sau cu ceară pentru sigilii”; înfășurate în hârtie, acestea se păstrau într-un loc răcoros, uscat, departe de variațiile termice sau de lumina puternică. Deși se estima că materialul pentru vaccinare avea o valabilitate cuprinsă între 2 și 6 luni, efectul era „mai sigur cu cât substanța era mai proaspătă”[31].

Personalul medical care dorea să practice imunizarea antivariolică avea nevoie de un permis eliberat de oficiile districtuale, asumându-și deopotrivă obligația de a respecta, întocmai, regulile stabilite la nivel central; în caz contrar, diferitele sancțiuni erau însoțite de pierderea dreptului de a efectua, în viitor, noi vaccinări. Vaccinul putea fi administrat tuturor, dar numai copiii beneficiau de gratuitate. Totuși, nu se recomanda vaccinarea nou-născuților în prima lor zi de viață (ci începând cu a opta săptămână) sau a celor cu dentiția în curs de formare, a femeilor însărcinate, muribunzilor, persoanelor care prezentau stări febrile, echimoze, excoriații, eczeme sau a celor care tușeau. Deși se aprecia că operațiunea se putea face oricând, erau de preferat primăvara, vara și toamna („de la jumătatea lunii aprilie și până în octombrie”[32]), pentru a se evita „îmbolnăvirea oamenilor săraci, subnutriți, care locuiesc în condiții mizere, în locuințe neaerisite”. Excepția de la regulă venea odată cu izbucnirea unei epidemii, atunci când copiii urmau a fi vaccinați „neîntârziat”[33].

Vaccinarea implica o procedură simplă: medicul trebuia să utilizeze vaccinul doar după ce se asigura că în preajmă nu se află bolnavi de variolă. Substanța uscată se lua cu ajutorul unei lamele de sticlă și, după ce era fluidizată cu ajutorul

[29] „Medicinische Jahrbücher des kaiserl.-königl. Österreichischen Staates”, Wien, 1812, I. Band, III. Stück, p. 29–30.

[30] Vasile Bologa, *op. cit.*, p. 52.

[31] Dominik Kostetzky, *System der politischen Gesetze Böhmens*, Praga, 1818, II. Theil, II. Band, p. 238–240.

[32] „Medicinische Jahrbücher des kaiserl.-königl. Österreichischen Staates”, Wien, 1812, I. Band, III. Stück, p. 39.

[33] *Ibidem*, p. 56–58.

BDD-A32735 © 2018 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:45 UTC)

unui pensule (prin dizolvarea în apă caldă), se administra cu o lanţetă, prin incizii superficiale, pe ambele braţe[34]. Ulterior, medicul trebuia să-i supravegheze cu grijă pe cei vaccinaţi, urmărind evoluţia lor într-un interval de timp cuprins între 2 şi 12 zile după vaccinare[35]. Deplasarea vaccinatorului la domiciliile celor vizaţi se făcea în condiţiile în care distanţa nu era una care să-i creeze disconfort; în orice caz, responsabilitatea protejării copiilor revenea părinţilor lor, de aici rezultând şi apelurile repetate ale preoţilor de a-i duce „la dohtori”, „fără nici o îndoeală, fără de lenevire şi fără zăbavă”[36]. Parohilor li se cerea să îndemne „poporenii mai siluitor şi cu mai sănătos cuvânt pentru lecuirea de vărsat prin dohtori ce vor veni prin sate”[37]. Şi pentru (...) cei care întru această datorie a hulturii de vărsat se vor arăta prin învăţătură de agiutoriudohtorilor spre bună sporire, vor fi până la cele mai înalte locuri bine recomenduiţi pentru osăbită milă şi agiutoriu pentru întâmplări de trebuinţe”[38]; în cazul în care erau „nebăgători de samă, să va face arătare către însuşi acele înalte locuri pentru canonisirile ce li se vor cuveni”[39].

Prin Decretul din 28 ianuarie 1808 se introduceau anumite sancţiuni împotriva celor care evitau sau refuzau vaccinarea: aceştia nu puteau primi stipendii şi nici nu erau admişi în vreo instituţie de educaţie, în condiţii de gratuitate[40]. Dovada vaccinării era eliberată de medicul vaccinator sub forma unui certificat[41], în două exemplare; unul trebuia păstrat de aparţinătorii celui vaccinat, iar celălalt rămânea la magistrat/primărie. În absenţa acestuia, cei care voiau să se cunune erau obligaţi, potrivit unui decret din 8 octombrie 1813, să plătească autorităţilor locale 50 de creiţari („de pereche de tineri”) pentru a obţine o chitanţă pe care urmau să o prezinte preotului sau rabinului[42]. Decretul din 8 septembrie 1816 fixa „taxa de cununie” la o sumă ce varia între 40 creiţari şi 1 florin şi 30 de creiţari[43]. Uneori, nici certificatul însuşi nu era suficient pentru a demonstra vaccinarea, persoana în cauză trebuind să arate cicatricea rămasă în urma procedurii de imunizare[44]. De altfel, numărul documentelor care luau în considerare vaccinarea antivariolică a crescut de la an la an, jurnalelor, tabelelor şi rapoartelor adăugându-li-se rubrici în registre de tot felul, inclusiv în actele parohiilor locale.

[34] *Ibidem*, p. 53–54.
[35] *Ibidem*, p. 61.
[36] Ioan Ieţcu, Vasile Demciuc, *op. cit.*, p. 746.
[37] *Ibidem*, p. 747.
[38] *Ibidem*.
[39] *Ibidem*.
[40] „Medicinische Jahrbücher des kaiserl.-königl. Österreichischen Staates”, Wien, 1812, I. Band, III. Stück, p. 37.
[41] Ioan Ieţcu, Vasile Demciuc, *op. cit.*, p. 746
[42] „Medicinische Jahrbücher des kaiserl.-königl. Österreichischen Staates”, Wien, 1814, II. Band, III. Stück, p. 27–28.
[43] Idem, 1817, IV. Band, II. Stück, p. 73.
[44] H. Waddingtion, *Small Pox and Vaccination. Returnto an Address of the House of Lords, dated 17th June 1853*, London, 1953, p. 86.

BDD-A32735 © 2018 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:45 UTC)

În afară de vaccinare, măsura cea mai la îndemână pentru combaterea răspândirii variolei o reprezenta izolarea bolnavului. Decretul din 8 decembrie 1812 impunea anunțarea de urgență a însărcinatului cu supravegherea stării de sănătate din zonă, care la rândul său, îl informa pe reprezentantul forțelor de ordine; acesta trebuia să fixeze pe ușa locuinței în care se afla persoana contaminată o „tăbliță de avertizare", având următorul text: „Aici, la casa lui…, se găsește variola"[45]. Dacă familia respectivă fusese vaccinată, se adăuga că vina îmbolnăvirii nu aparținea părinților. Îndepărtarea avertismentului era permisă abia după completa uscare a veziculelor[46]. Bolnavul se considera contagios de la apariția erupției pe piele și până la căderea ultimei cruste, cu toate că perioada critică era în primele zile după infectare[47]. Medicul devenea responsabil de vindecarea copilului[48], el putându-i administra remedii de la cele mai simple, în cazul variolei „fireşti" (smântână pentru inflamațiile și supurațiile nasului și ochilor sau terci călduț de orz pentru durerile în gât) și până la combinațiile complexe, utile în cazul „vărsatului negru" sau malign (soluție de vitriol, sau acid clorhidric, diluată în apă și administrată sub formă de picături, infuzie de bobul Sfântului Ignațiu/*Strychnosignatia*, Cascarilla/ *Crotoneluteria*, ienupăr sau camfor)[49]. Dacă victima variolei nu supraviețuia bolii, regulile înmormântării afectau întreaga familie, obligând-o pe aceasta să ardă hainele și așternuturile în care zăcuse defunctul și să renunțe la obiceiurile și tradițiile specifice. La 12/24 ianuarie 1812, episcopul Daniil Vlahovici trimitea din Cernăuți o nouă poruncă „tuturor preoților din protopopiate", anunțându-i că îngroparea copiilor „morți de vărsat firesc să se facă numai de către preot, fără nicio paradă de adunături (...) să nu se adune copii școlari sau săteni și nici alte persoane care lăcuiesc în casă unde sunt copii, pentru ca prin văzduhul ce suflă de la trupul celui mort de vărsat să împlu unii de la alții și să lățăște mai departe"[50].

În ciuda măsurilor, mai mult sau mai puțin coercitive, luate de autoritățile habsburgice în primele decenii ale secolului al XIX-lea, rezultatul vaccinărilor rămânea, potrivit însemnărilor medicului militar din Cernăuți, Carl Hampeis, unul mai puțin „strălucit sub aspect epidemiologic". În a sa *Schiță medicală și topografică*, apariția frecventă a variolei în Bucovina era pusă pe seama „lipsei de prevedere și precizie în practicarea vaccinărilor"[51]. Nici amenda propusă prin decretul din 22 iulie 1814 și nici zilele de arest, stabilite prin actul similar din 22 septembrie

[45] *Ibidem*.

[46] „Medicinische Jahrbücher des kaiserl.-königl. Österreichischen Staates", Wien, 1814, II. Band, III. Stück, p. 23.

[47] Donald R. Hopkins, *The Greatest Killer. Smallpox in History*, University of Chicago Press, 2002, p. 3.

[48] „Medicinische Jahrbücher des kaiserl.-königl. Österreichischen Staates", Wien, 1814, II. Band, III. Stück, p. 23.

[49] Idem, 1813, II. Band, I. Stück, p. 27–28.

[50] Ioan Ieţcu, Vasile Demciuc, *op. cit.*, p. 747.

[51] Carl Hampeis, *Medicinisch–topographische Skizze der Bukowina*, „Medicinische Jahrbücher des kaiserl.-königl. österreichischen Staate", Wien, 1846, vol. 55-58, p. 231-232.

BDD-A32735 © 2018 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:45 UTC)

1814[52], nu au motivat populaţia să-şi vaccineze copiii; în acelaşi an, rapoartele oficiale indicau faptul că la nivelul întregii provincii Galiţia (incluzând Bucovina) fuseseră imunizaţi 84 025 de copii, dintre aceştia supravieţuind 81 766[53], iar un an mai târziu, numărul persoanelor vaccinate creştea la 114 802. Se estima că, în perioada 1803–1815, 888 203 copii au fost imunizaţi împotriva variolei, preţul alocat vaccinării unui copil fiind de peste 14 creiţari[54]; o altă statistică indica cifra de 1 740 093 de copii din Galiţia şi Bucovina vaccinaţi între 1803 şi 1822[55].

Din nefericire, izbucnirea epidemiei din 1816 şi multitudinea de victime ale ei aveau să fie şi urmarea superficialităţii şi indiferenţei vaccinatorilor, unora reproşându-li-se „modul imoral şi imprudent” în care acţionaseră[56]. Numărul insuficient de medici făcea ca distanţele parcurse zilnic de către aceştia să se ridice la 2–3 mile, fapt care explica repetarea vizitelor o dată la trei ani şi o singură verificare a efectului vaccinărilor. Cum unui singur vaccinator îi reveneau, zilnic, în jur de 100 de copii, neîndeplinirea sarcinii atrăgea după sine pierderea diurnei şi, în caz de anchetă, suportarea cheltuielilor de călătorie ale comisiei însărcinate cu aceasta[57]. Este drept că în aceeaşi perioadă au fost alocate sume importante (cuprinse între 100 şi 200 de florini) pentru „vaccinatorii zeloşi”, în Bucovina distingându-se chirurgul districtual Wilhelm Wex[58] şi doctorii Augustin Czerny[59], Ernst v. Lyro[60] şi Karl Stranski[61]. În rapoartele lor, observaţiile zilnice făceau referire la reacţiile post-vaccinare şi forma pe care acestea o îmbrăcau. De exemplu, în 1825, medicul districtual Stranski (aflat, pentru o perioadă de timp în Suceava) urmărise, timp de zece zile, evoluţia unui copil de trei ani, care, în urma administrării vaccinului, prezenta stări febrile. După patru săptămâni, micul pacient era declarat complet vindecat[62]. La rândul său, medicul raional Lyro repurtase „un succes răsunător” în cazul unei fete aflată într-o stare de sănătate precară[63]. Dincolo însă de aceste victorii, numărul celor care pierduseră lupta cu variola rămânea unul ridicat, poate, mult mai mare decât cel din statisticile oficiale, ştiut fiind faptul că multe dintre decese erau puse de preoţi pe seama altor boli decât vărsatul. Chiar şi aşa, la nivelul întregii provincii Galiţia, în 1825 se înregistraseră 368 de decese din cauza variolei epidemice; în 1826, numărul creştea la 790, în 1827 la 1263, pentru ca în

[52] „Medicinische Jahrbücher des kaiserl.-königl. österreichischen Staates”, Wien, 1815, III. Band, I. Stück, p. 22.
[53] Idem, 1817, IV. Band, II. Stück, p. 70.
[54] Idem, 1817, IV. Band, IV. Stück, p. 42.
[55] „Medicinisch-chirurgische Zeitung”, Innsbruck, III. Band, nr. 71, 4 September 1826, p. 334
[56] „Medicinische Jahrbücher des kaiserl.-königl. österreichischen Staates”, Wien, 1819, V Band, II. Stück, p. 35.
[57] Idem, 1820, VI. Band, I. Stück, p. 77.
[58] Idem, 1821, VI. Band, III. Stück, p. 43; idem, 1829, I. Band, III. Stück, p. 41.
[59] Idem, 1817, IV. Band, II. Stück, p. 71.
[60] Idem, 1824, II. Band, IV. Stück, p. 636.
[61] Idem, 1829, I. Band, III. Stück, p. 41.
[62] Idem, 1829, I. Band, IV. Stück, p. 66, 96.
[63] *Ibidem*.

BDD-A32735 © 2018 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:45 UTC)

1829 să scadă la 819[64]; tot în 1829, datele oficiale indicau pentru Galiția 119.835 persoane vaccinate (din care 2 454 „fără succes"), dar și 19 835 copii nevaccinați. Imunizarea s-a făcut în 52 de orașe, 75 de târguri și 2 458 sate de către 22 de medici și 113 chirurgi, costul acestei campanii ridicându-se la peste 16.068 florini[65]. O altă statistică arăta că, între 1818–1837, din 2 512 323 de morți declarate în Galiția și Bucovina, 179.175 erau victime ale epidemiilor, iar 36 175 pieriseră de variolă.[66]

Până către mijlocul secolului al XIX-lea, informațiile referitoare la vaccinarea antivariolică în Bucovina sunt reduse, majoritatea referindu-se la teritoriul său ca parte integrantă a Galiției. Cu siguranță, circularele episcopilor au continuat să îndemne populația să-și imunizeze copiii, structura protocoalelor clericale fiind îmbogățită de-a lungul timpului și adaptată la nevoile care se iveau pe parcurs. La 9 iulie 1836, un alt decret împărătesc dispunea vaccinarea publică și introducerea, la primărie, a evidenței tuturor celor vaccinați. La Horodnic, de pildă, se stăruia, din nou, „asupra puterii ocrotitoare a vaccinării contra îmbolnăvirilor de vărsat", îndemnându-i pe săteni „să participe, după putință, mulți, la vaccinare".[67] În mod surprinzător, în 1853, într-un *Raport referitor la situația îmbolnăvirilor cu variolă și vaccinarea antivariolică în Anglia, Țara Galilor și alteți*, redactat la solicitarea Camerei Lorzilor[68], situația din Bucovina apare în cifre dintre cele mai relevante:

Ultimul an dintr-o decadă	Media populației	Mortalitatea medie anuală		Decesele provocate de variolă, raportate la 1 000 de locuitori
		Toate cauzele	Variolă	
1796	168 866	5 047	712	141,0
1806	207 329	4 865	615	126,0
1816	200 742	4.665	304	65,0
1826	228 490	5 074	64	12,5
1836	292 050	8 137	69	8,5
1846	332 100	9 414	105	11,0

În aceeași lucrare, o analiză anuală indica raportul dintre numărul de locuitori și decesele provocate de variolă[69]. Nu întâmplător ales, intervalul 1841–1850 a fost pentru Bucovina unul dintre cele mai nefaste în istoria sa nosologică, numai în anii

[64] Idem, 1832, II. Band, I. Stück, p. 57.
[65] Idem, 1832, III. Band, IV. Stück, p. 483.
[66] John Ramsay McCulloch, *A Dictionary, Geographical, Statistical, and Historical, of the Various Countries, Places, and Principal Natural Objects in the World*, vol. 1, New York, Harper & brothers, 1847, p. 955.
[67] E. Simionovici, *Manualul administrațiunii comunale pentru Ducatul Bucovinei*, Cernăuți, 1902, p. 739; apud. Ilie Colban, *Horodnicul de Jos. Străvechi sat bucovinean*, București, Editura Litera, 1989, p. 28.
[68] H. Waddingtion, *op. cit.*, p. 67.
[69] *Ibidem*.

BDD-A32735 © 2018 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:45 UTC)

1847–1849, tifosul, holera şi variola făcând mii de victime, pe fundalul condiţiilor meteorologice extreme, al secetei şi foametei.

An	Populaţie	Totalul morţilor	Morţi din cauza variolei	Mortalitate generată de variolă (raportare la 1000 locuitori)
1841	–	8 811	63	7,00
1842	–	9 022	130	14,00
1843	332 588	10 220	211	19,00
1844	–	10 228	175	17,00
1845	–	10 304	102	10,00
1846	371 131	9 150	22	2,3
1847	–	10 450	125	11,0
1848	–	18 490	203	10,50
1849	–	12 846	406	30,50
1850	380 826	11 070	76	6,75

Comparativ cu alte provincii din imperiu, raportarea statistică din 1857, aparţinând lui J. Simon[70], referitoare la mortalitatea în Bucovina înaintea şi după introducerea vaccinului antivariolic se prezenta în modul următor:

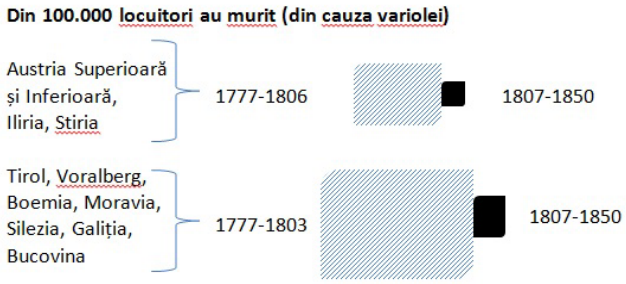
Perioada	Provincia	Cifre absolute	
		înainte de introducerea vaccinului antivariolic	după introducerea vaccinului antivariolic
1787–1806 şi 1807–1850	Bucovina	3 527	516
1777–1806 şi 1807–1850	Galiţia	1 194	676
1777–1806 şi 1807–1850	Austria Inferioară	2 484	340
1777–1806 şi 1807–1850	Austria şi Salzburg	1 421	501
1777–1806 şi 1807–1850	Stiria	1 052	446
1777–1806 şi 1807–1850	Iliria	518	244
1777–1806 şi 1838–1850	Triest	14 046	182
1777–1803 şi 1807–1850	Tirol şi Voralberg	916	170
1777–1806 şi 1806–1850	Boemia	2 174	215
1777–1806 şi 1807–1850	Moravia	5 402	255
1777–1806 şi 1807–1850	Silezia austriacă	5 812	198

La nivelul întregului Imperiu, diferenţa dintre rata mortalităţii cauzate de variolă înainte şi după introducerea vaccinării era astfel ilustrată de Ludwig Pfeiffer[71]:

[70] Ewald Walter, *Soziale Medizin: Ein Lehrbuch für Ärzte, Studierende, Medizinal- und Verwaltungsbeamte, Sozialpolitiker, Behörden und Kommunen*, I. Band, Berlin, 1911, p. 134.

[71] Ludwig Pfeiffer, *Die Impfklausen in den Weltpolicen der Lebens-versicherungsgesellschaften*, Veröffentlichungen des Deutschen Vereins für Versicherungs-Wissenschaft, 5 Heft, Berlin, 1905; apud. Ewald Walter, *op. cit.*, p. 135.

BDD-A32735 © 2018 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:45 UTC)

La mijlocul veacului al XIX-lea, popularizarea pericolului pe care încă îl reprezenta variola și importanța prevenției prin vaccinare au fost reactivate prin mecanisme de control şi coerciție suplimentare. Din capitala provinciei, doctorul Hampeis cerea introducerea obligativității revaccinării, crezând că imunizarea putea fi eficientă timp de maximum 20 de ani; tot el solicita „meticulozitate" și o sporită atenție în efectuarea vaccinării, aceasta rămânând o îndatorire exclusivă a medicilor și chirurgilor „cu o pregătire superioară"[72]. Potrivit presei provinciale, în anii 1860, doctorul Ludwig Plohn și chirurgul Friedrich Kastler se ocupau de vaccinarea populației din Cernăuți și localitățile adiacente: Roșa, Clocucica, Horecea și Caliceanca. Prin intermediul ziarelor se anunțau orarul și locul în care se efectua imunizarea (de cele mai multe ori, în casa doctorului Plohn, în zilele călduroase, primăvara și vara, trei zile pe săptămână – luni, miercuri și vineri[73] – „la orele amiezii")[74]. Raportul înaintat de cei doi medici guvernului provincial menționa vaccinarea, în 1861, a 418 copii cu vârsta de sub un an și 53 de peste un an, cu toții din zona Cernăuți[75]. În 1862, numărul vaccinaților din categoria 0–1 an a crescut sensibil, ajungând la 622; nu era neapărat un efect al sporului natural, ci o dovadă „a încrederii populației în vaccinare"[76]. Anul următor, autoritățile recomandau revaccinarea, pe motiv că „cele 600 de vaccinuri administrate de personalul medical" nu reușiseră să oprească răspândirea bolii. În consecință, fiecare familie era sfătuită să respecte regulile sanitare, imunizându-și membrii ori de câte ori „vaccinul proaspăt" se punea la dispoziția vaccinatorilor[77].

În pofida măsurilor luate, epidemia de „vărsat negru" de la sfârșitul anului 1863 s-a manifestat în forță atât la Cernăuți, cât și la Suceava. Ulterior, comisia medicală a imputat conducerii şcolilor decizia de a nu fi suspendat cursurile[78], în ianuarie 1864, fapt care a condus la moartea a 17 copii din Cernăuți[79]. Pentru a evita pe viitor o astfel de situație, doctorul Plohn considera potrivită emiterea unor „certificate de vaccinare"

[72] Carl Hampeis, *op. cit.*, p. 232.
[73] *Impfung*, „Bukowina", Czernowitz, anul IV, nr. 54, 7. Mai 1865, p. 3.
[74] *Zur Impfung in Czernowitz*, „Bukowina", Czernowitz, anul I, nr. 37, 5. April 1862, p. 3.
[75] *Impfung*, „Bukowina", Czernowitz, I, nr. 51, 10. Mai 1862, p. 3.
[76] *Übersicht der Schutzpocken*, „Bukowina", Czernowitz, anul II, nr. 6, 16. Januar 1863, p. 3.
[77] *Impfung*, „Bukowina", Czernowitz, anul II, nr. 138, 13. Dezember 1863, p. 3.
[78] *Die Blättern-Epidemie*, „Bukowina", Czernowitz, anul II, nr. 143, 25 Dezember 1863, p. 3.
[79] *Sterblichkeit im Jänner 1864*, „Bukowina", Czernowitz, anul III, nr. 32, 11 Februar 1864, p. 3.

BDD-A32735 © 2018 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:45 UTC)

sau „dovezi medicale” care să ateste contactul copiilor de vârstă şcolară cu forma uşoară („firească” sau „naturală”) a variolei, facilitându-se astfel controlul epidemiologic în comunitate şi prevenirea răspândirii bolii de către „băieţii şi fetele nevaccinate”, copii înscrişi la gimnaziile din Cernăuţi[80]. Pentru că în vara[81] aceluiaşi an variola a afectat un număr mare de copii din Cuciurul Mare, oficiul sanitar districtual a dispus vaccinarea şi revaccinarea populaţiei, făcând apel, din nou, la Plohn şi Kastler care, la cerere, se puteau deplasa la domiciliile solicitanţilor[82].

Potrivit unor informaţii plasate pe Harta Ducatului Bucovinei – material cartografic întocmit, în 1874, de Andreas Mikulicz – numărul celor care şi-au pierdut viaţa din cauza variolei a variat între 0 (în 1867 şi 1870) şi 246 (în 1864)[83].

An	Numărul deceselor provocate de variolă
1862	21
1863	11
1864	246
1865	29
1866	6
1867	0
1868	80
1869	5
1870	0
1871	34
Total	**432**

Cu siguranţă, numărul îmbolnăvirilor a fost mult mai mare decât cel apărut în diversele publicaţii ale vremii, medicul Octavian Lupu estimând că între 1866 şi 1874, în opt districte (43 comune şi 83 643 locuitori) s-ar fi îmbolnăvit 1 516 de persoane, letalitatea ridicându-se la 29%[84]. Potrivit aceluiaşi autor, „eşecul statisticelor sanitare oficiale” s-ar fi datorat lipsei de date reale, ştiut fiind faptul că, în special în mediul rural, puţini dintre cei care contractau o boală infecţioasă se adresau medicilor; iată de ce, între 1874 şi 1879 au fost declarate 1 728 decese, cu toate că în mitricile parohiale numărul acestora ajunsese la 7 998[85].

Dincolo, însă, de ignoranţa specifică unui anumit segment al populaţiei, rezistenţa faţă de vaccinare a îmbrăcat în Bucovina diverse forme. În aşa-numita „eră” a doctorului Denarowski – consilier guvernamental şi referent sanitar al

[80] *Impfung*, în „Bukowina”, Czernowitz, III, nr. 187, 5. Oktober 1864, p. 3.

[81] Episodul epidemic se declanşase în primăvara anului 1865, cf. *Um die Blättern Epidemie die im April*, în „Bukowina”, Czernowitz, V, nr. 12, 2 Februar 1866, p. 3.

[82] *Impfung*, „Bukowina”, Czernowitz, IV, nr. 29, 8 März 1865, p. 3.

[83] *Volkswirthschaftliche Übersichtskarte des Herzogtums Bukowina*, Czernowitz, 1874, Institute and Museum of Military History, Budapest, https://maps.hungaricana.hu/en/ HTITerkeptar/2558/view/ ?bbox=-5917%2C-9107%2C18437%2C25 (accesat la 25 mai 2018).

[84] Octavian Lupu, *Aspecte din istoria medicinii în Bucovina*, manuscris, Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera”, Fond *Bucovina*, inv. 253 528, f. 19.

[85] *Ibidem.*

BDD-A32735 © 2018 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:45 UTC)

provinciei –, se punea sub semnul întrebării nocivitatea acestei practici, bănuite de a transmite luesul și scrofuloza[86]. La fel ca și Plohn, ce acumulase 34 de ani de experiență în domeniu[87], Denarowski pleda în favoarea imunizării, aducând ca argument statisticile la nivelul orașului Cernăuți, care indicau proporția letalității între vaccinați și nevaccinați: 8–54[88].

De departe, însă, cea mai vehementă formă de împotrivire s-a manifestat în rândul comunității lipovene din Bucovina, care, încă din primele decenii ale secolului al XIX-lea, a declarat că preferă să emigreze decât să încalce preceptele lor religioase și interpretările afirmațiilor apostolului Pavel, din *Epistola către Corinteni*: „Nu orice trup este la fel, ci altul este trupul oamenilor, altul este trupul dobitoacelor, altul este trupul păsărilor, altul al peștilor". Fără a face presiuni directe, reprezentanții cancelariilor aulice unite din Viena au decis, la 30 septembrie 1813, ca „prejudecățile să nu le fie dezrădăcinate prin mijloace de constrângere, ci numai prin exemple și instruire"[89]. Cu alte cuvinte, guvernul Galiției, prin oficiul și autoritățile cercului bucovinean și, în general, prin toți aceia care puteau avea o influență asupra lipovenilor, trebuia să contribuie la reducerea rezistenței față de vaccinare[90]. Timp de câteva decenii, lipovenii au refuzat să-și vaccineze pruncii, asumându-și riscul de a-i pierde sau a-i condamna la „desfigurare" sau orbire. De altfel, în descrierea grupurilor etnice din Bucovina, Dimitrie Dan îi caracteriza pe lipoveni drept „un soi de oameni înalți, cu păr blond și cu fețe altfel frumoase, adesea, însă, ciupite de vărsat, din cauza aversiunii lor contra vaccinării copiilor"[91].

Atitudinea lor conservatoare în ceea ce privește tratamentele medicale, profilaxia și terapia bolilor i-a condus pe doctorii Denarowski și Vogt la efectuarea unor studii pentru a înțelege mecanismele contaminării cu virusul variolei. În mod paradoxal, se observase că, în timpul epidemiei din 1874–1878, boala s-a dovedit a fi de șase ori mai periculoasă pentru populația vaccinată, decât pentru membrii comunității lipovene, care refuzaseră vaccinul[92]. Potrivit datelor colectate de medicul Denarowski, din 1 885 de locuitori, 759 contractaseră variola; dintre aceștia, 11 erau copii sub un an, 705 aveau între 5 și 10 ani, 24 între 10–15 ani, 6 între 25–30, 1 între 30 și 35 ani, iar restul peste 35 de ani. Cu toate că letalitatea era de 5,7%, 50% dintre cei vindecați

[86] Luesul sau sifilisul – boală infecțioasă, provocată de bacteria *Treponema pallidum*, care poate pătrunde în organism prin leziunile pielii sau ale mucoaselor; scrofuloza – tuberculoza ganglionilor limfatici, generată de microbacterii precum *Mycobacterium tuberculosis*.

[87] *Aerztlicher Verein*, în „Bukowina", Czernowitz, anul VI, nr. 53, 5. Mai 1867, p. 2.

[88] Octavian Lupu, *op. cit.*, f. 50.

[89] *Kuhpockenimpfung*, în „Medicinische Jahrbücher des kaiserl.-königl. Österreichischen Staates", Wien 1814, II. Band, III. Stück, p. 23–24.

[90] Octavian Lupu, *op. cit.*, f. 49.

[91] Dimitrie Dan, *Moravurile și obiceiurile profane ale armenilor ortodocși ai Bucovinei*, în Dimitrie Dan, *Etnii bucovinene. Armenii, Evreii, Lipovenii, Rutenii, Țiganii*, ediție de Ion Drăguşanu, Editura Muşatinii, Suceava, 2012, p. 223.

[92] Prof. dr. Ad. Vogt, *Eine Reise mit der Impflanzette in ferne Länder*, Vortraggehalten am 11. Oktober 1881 auf dem Internationalen Congresse der Impfgegner zu Coln, Coln, 1882, p. 8; Dr. Bilfinger, *Eine Ernste Volksgefahr. Aus meinem dreißigjährigen Kampfe gegen die höchst bedenkliche Impfzwangs-Einrichtung*, Berlin, 1909, p. 11.

BDD-A32735 © 2018 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:45 UTC)

prezentau „cicatrici desfigurante”[93]. În timpul episodului epidemic din 1898, din 667 de cazuri înregistrate, decesul a survenit în proporţie de 13,5%[94].

La rândul său, profesorul Vogt definea variola ca fiind „boala copiilor mici”, el constatând numărul redus al persoanelor cu vârsta de peste 10 ani care o contractaseră într-o astfel de comunitate tradiţionalistă şi ultra-religioasă[95]. Beneficiind de consilierea lui Denarowski, doctorul Vogt se declara fascinat de lipovenii care, pe lângă permisiunea de a se stabili în Bucovina, au beneficiat de scutirea de serviciu militar şi de practicarea liberă a credinţei lor, extrem de restrictivă în ceea ce priveşte blestemul, violenţa, consumul de alcool şi fumatul, utilizarea medicamentelor şi vaccinarea[96]. Pentru el, satul Climăuţi din districtul Siret, locuit exclusiv de lipoveni, devenise obiectul unui veritabil studiu de caz. Potrivit teoriilor medicale ale vremii, cei 1 385 de locuitori ai săi – cu toţii nevaccinaţi şi adversari ai vaccinării – reprezentau, „în mijlocul unui district cu 47 000 de suflete”, un „butoi cu praf”, dar nu „de puşcă”, ci „de variolă”, la fel de ameninţător pentru întreaga zonă. Întrebarea pe care o ridica medicul german era următoarea: „Dacă dogma noastră de vaccinare declară un singur copil nevaccinat drept sursă de infectare a unei întregi comunităţi (…), cum poate tolera Austria, cum poate tolera Europa un astfel de pericol (*ciumă*) de 1 385 nevaccinaţi în inima ei, într-un moment în care se planifică organizarea unei comisii sanitare internaţionale pentru întreaga omenire…?”[97] Folosindu-se de datele statistice puse la dispoziţie de referentul sanitar al Bucovinei, Vogt sublinia raportul între numărul persoanelor infectate şi al celor decedate din satele districtului Siret, comparativ cu cel al populaţiei din alte unităţi administrative ale provinciei; astfel, în timpul celor 5 ani în care variola a măturat localităţile din Bucovina (1874–1878), luându-se ca reper o populaţie de 10 000 de locuitori, în arealul vizat s-au înregistrat 152 de îmbolnăviri şi 64 de decese, faţă de 193 de îmbolnăviri şi 67 de decese în alte districte[98].

Punctual, în districtul Siret, situaţia statistică se prezenta astfel[99]:

An	Număr		Variolă		Din 10 000 de persoane afectate de variolă		Din 100 bolnavi au murit
	sate vizate	locuitori	îmbolnăviri	decese	bolnavi	morţi	
1874	9	15 105	149	23	99	15	15,4
1875	3	2 237	49	8	219	36	16,3
1876	4	7 820	241	139	308	178	57,7
1877	2	8 183	62	42	76	51	67,7
1878	1	1 093	22	10	201	92	45,5
Suma/ Media	**19**	**34 438**	**523**	**222**	**152**	**64**	**42,4**

[93] Octavian Lupu, *op. cit.*, f. 19.
[94] Rijk Kramer, *Hetvaccinatie-probleem*, Kampen, 1919, p. 141.
[95] Dr. Bilfinger, *op. cit.*, p. 14.
[96] Prof. dr. Ad. Vogt, *op. cit.*, p. 6.
[97] *Ibidem*.
[98] *Ibidem*.
[99] *Ibidem*, p. 7.

BDD-A32735 © 2018 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:45 UTC)

În alte districte decât Siret, cifrele erau următoarele[100]:

An	Număr		Variolă		Din 10 000 de persoane afectate de variolă		Din 100 de bolnavi au murit
	sate vizate	locuitori	îmbolnăviri	decese	bolnavi	morți	
1874	42	10 628	2 015	745	187	69	37,0
1875	28	41 590	771	240	185	58	31,1
1876	4	3 333	93	22	279	66	23,7
1877	–	–	–	–	–	–	–
1878	3	6 927	191	59	276	85	30,9
Suma/Media	**77**	**159 478**	**3 070**	**1 066**	**193**	**67**	**34,7**

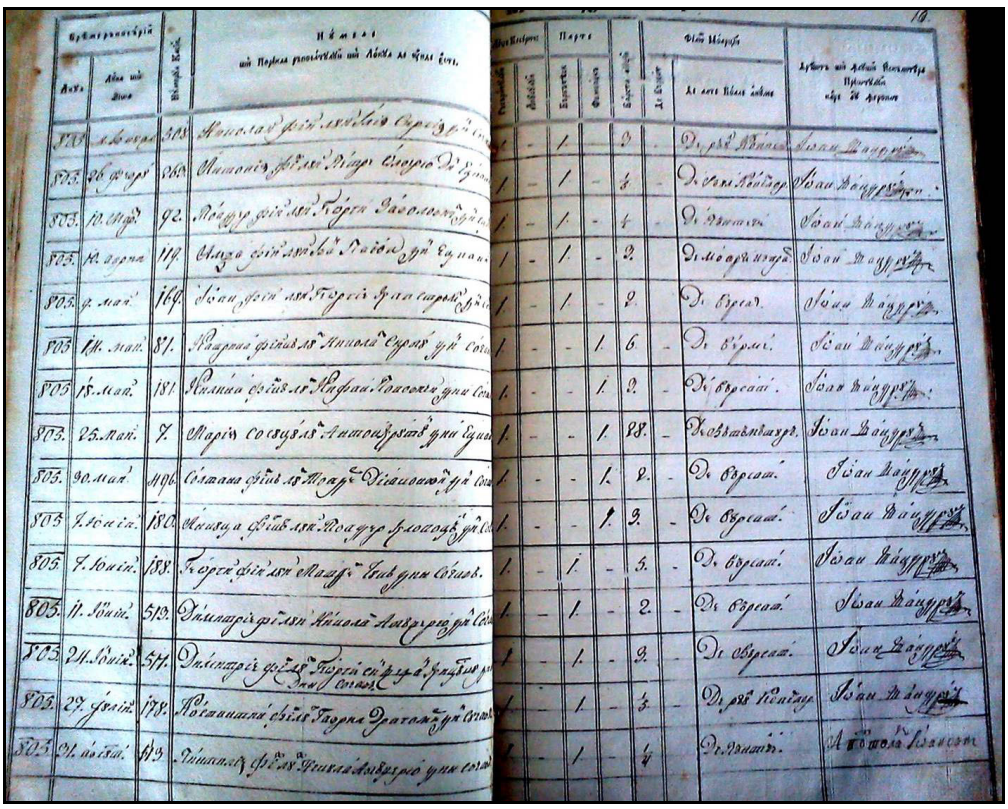
Cu alte cuvinte, în satele din districtul Siret, au fost cu 21% mai puține îmbolnăviri cu variolă și cu 4% mai puține decese pricinuite de aceasta. În atare condiții, deveneau nefondate[101] incriminarea nevaccinării și obligația cetățenilor de a anunța forțele de ordine în cazul identificării unei persoane nevaccinate[102]. Pentru a înțelege fenomenul paradoxal, doctorul Vogt – care se declara el însuși „vaccinat și revaccinat, neînfricat și imun la atacurile variolei" – a analizat caracteristica epidemiologică a lipovenilor din Climăuți, descoperind că din 759 de persoane nevaccinate s-au îmbolnăvit de vărsat numai 44, adică 5,8%[103]. La fel ca Leporello, personajul din opera lui Mozart, *Don Giovanni*, care nu găsea o cale de a-și îndrepta greșeala, Vogt se întreba: „Nu cumva lipovenii reprezintă o specie distinctă de *hominis sapientis*, cărora nu li se pot aplica legile ce guvernează ființele umane normale?"[104]. Experimentul medicului german a continuat într-o direcție neașteptată, el comparând două comunități diferite – Climăuți și Viena –, insistând, de această dată, asupra grupelor de vârstă[105].

Grupa de vârstă	Morți din cauza variolei în		Media raportată la 1.000	
	Climăuți (într-un interval de X ani)	Viena (într-un interval de 6 ani)	Climăuți	Viena
0–1 ani	11	520	250	355
1–5 ani	30	490	682	335
5–10 ani	3	100	68	68
peste 10 ani	–	355	0!	242
Suma	**44**	**1 465**	**1 000**	**1 000**

[100] *Ibidem*.
[101] Prof. dr. Ad. Vogt, *op. cit.*, p. 7.
[102] H. Waddington, *op. cit.*, p. 86.
[103] Prof. dr. Ad. Vogt, *op. cit.*, p. 7.
[104] *Ibidem*, p. 8.
[105] *Ibidem*.

BDD-A32735 © 2018 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:45 UTC)

Absenţa deceselor în comunitatea lipovenilor din Climăuţi, la persoanele din categoria de vârstă de peste 10 ani, trebuia să ridice un semn de întrebare specialiştilor din lumea medicală, fără însă a anula bunele intenţii ale vaccinatorilor. Interesantă din perspectiva abordării, teoria lui Vogt a stârnit controverse în epocă, doctorul Lupu considerând-o insuficient argumentată, mai ales în privinţa explicării diferenţelor în proporţia letalităţii, diferenţe „pricinuite de multiple cauze”[106]. Printre acestea se numărau: utilizarea instrumentarului medical neadecvat sau impropriu dezinfectat, substanţa utilizată sau starea de sănătate a persoanei imunizate.

Serviciul Judeţean al Arhivelor Naţionale – Suceava, Arhiva de Stare Civilă.
Parohia „Sf. Dumitru” Suceava, *Condica Morţilor*, f. 19 (1803).

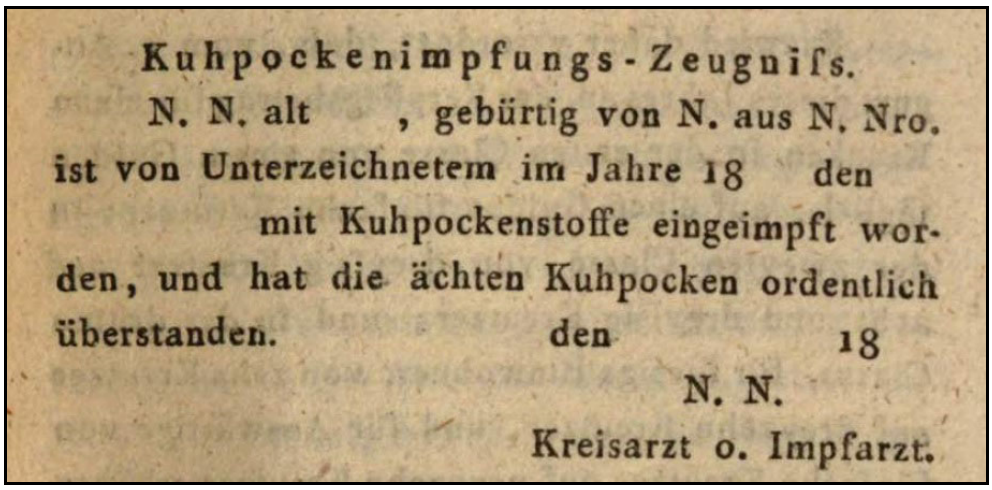
Potrivit datelor statistice la nivelul Bucovinei, în 1879, au fost inoculate 19 373 de persoane, în 355 de centre de vaccinare; dintre acestea, 9 732 primiseră vaccinul în forma lichidă, iar 9 641 în varianta solidă, înregistrându-se rezultate bune în 16 671 de cazuri, efecte necunoscute în 2 419 de cazuri, iar fără succes – 238. În pofida

[106] Octavian Lupu, *op. cit.*, f. 19.

BDD-A32735 © 2018 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:45 UTC)

eforturilor celor 45 de vaccinatori, 1 456 de persoane rămăseseră nevaccinate[107]. Totuşi, practicarea imunizării de către medicii particulari, mai ales în oraşe, a făcut ca statisticile să nu mai indice fidel şi consecvent realitatea din Bucovina. De exemplu, la Cernăuţi, procentul celor neprezentaţi la vaccinări ajunsese la 12,4%, în timp ce la nivelul întregii provincii se situa aproape de 5%[108].

„Contagios ca ciuma", vărsatul a continuat să secere şi alte vieţi, astfel încât, la sfârşitul anilor 1890, doctorul Iacob Felix constata cu tristeţe că: „în Bucovina, în parte, au murit de vărsat în 1896 – 202, în 1897 – 201, în 1898 – 460 persoane"[109]. La începutul anilor 1900, vaccinarea antivariolică rămânea o provocare pentru autorităţile imperiale, pentru medicii bucovineni şi pentru câţiva exponenţi ai păturii urbane elitiste, adversari redutabili ai vaccinării şi „vivisecţiunii", finanţatori şi distribuitori ai unor foi volante în care îşi exprimau opoziţia[110]. Chiar şi aşa, lupta cu variola, dusă timp de aproape un secol, a presupus curaj, inspiraţie, determinare şi dedicare. Cu paşi mai mici sau în salturi, vaccinarea a avut rostul ei, într-o vreme în care, asemenea armelor de foc, epidemiile şi-au consacrat atributul de perfizi ucigaşi ai oamenilor.

Kuhpockenimpfungs-Zeugniſs.
N. N. alt , gebürtig von N. aus N. Nro.
ist von Unterzeichnetem im Jahre 18 den
mit Kuhpockenstoffe eingeimpft wor-
den, und hat die ächten Kuhpocken ordentlich
überstanden. den 18
N. N.
Kreisarzt o. Impfarzt.

Kuhpockenimpfungs-Zeugnißs (Certificat de vaccinare împotriva variolei), în „Medicinische Jahrbücher des kaiserl.-königl. Österreichischen Staates", Wien 1812, I. Band, III. Stück, p. 65.

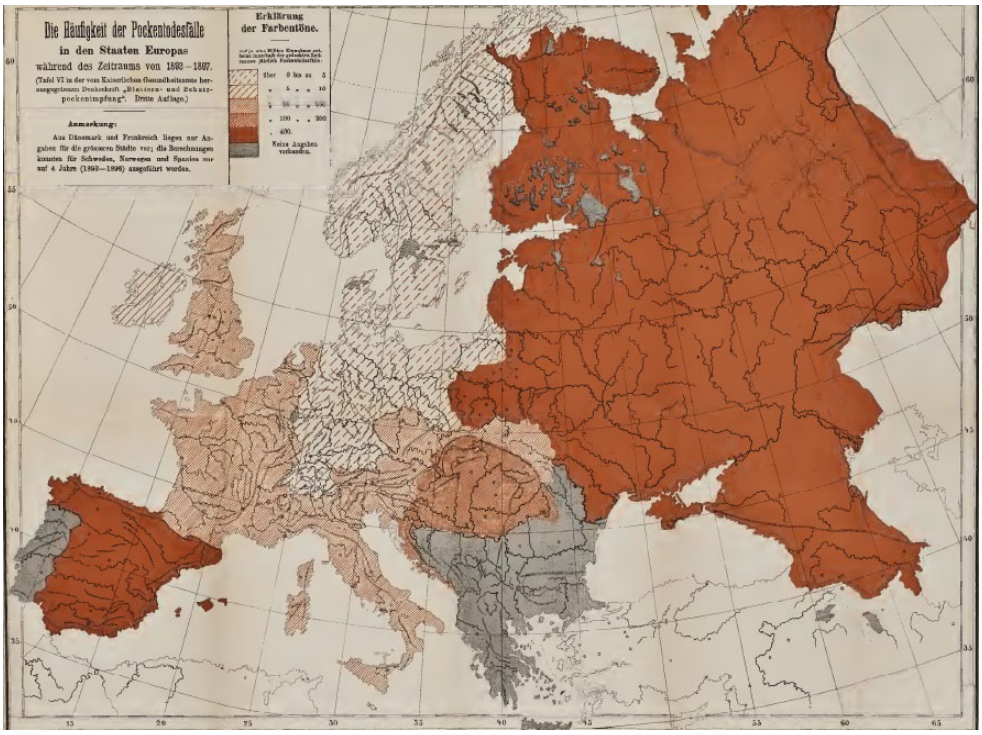
[107] *Impf_Sammelplätze im Jahre 1879*, în „Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1879", Wien, 1882, p. 12.

[108] Octavian Lupu, *op. cit.*, f. 51.

[109] Iacob Felix, *Istoria igienei în România în secolul al XIX-lea şi starea ei la începutul secolului al XX-lea*, partea I, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl", 1901, p. 125.

[110] *Ibidem*.

BDD-A32735 © 2018 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:45 UTC)

Die Häufigkeit der Pockentodesfälle in der Staaten Europas während des Zeitraums von 1893–1897 (Frecvenţa deceselor cauzate de variolă în statele Europei, în perioada 1893–1897), în Paul Kubler, *Die Geschichte der Pocken und der Impfung*, Berlin, 1901.

BDD-A32735 © 2018 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:45 UTC)